

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Redactie, medewerkers
en uitgever van
De Reformatie wensen alle
lezers goede feestdagen en
een gezegend 2006

In dit nummer

Kunst - J.M. de Jong
Rembrandt: Simeons profetie
aan Maria

226

Kerkelijk leven - B. Luiten
Eén Heer, één Geest

227

Meditatief - E. Brink
Veelbetekenend

230

Wandelen met God - B. Luiten
Wat is er met Kerst mis?

231

Achtergronden - H. ten Brink
Doelgericht leven (2)

233

Achtergronden - A.N. Hendriks

Hoe zijn we in Gods toekomst?

236

Samenleving - J. Westert

Nieuwe solidariteit vraagt aandacht
voor gezamenlijk bestaan

219

Uit de kerken, Persberichten

Rembrandt: Simeons profetie aan Maria

kunst

Op 15 juli 1606 werd in Leiden de molenaarszoon Rembrandt Harmensz van Rijn geboren. Komend jaar herdenkt Nederland deze kunstenaar van formaat met een aantal tentoonstellingen en manifestaties. Behalve als portrettist staat hij bekend als schilder van bijzondere voorstellingen.

J.M. de Jong ■

Daarom illustreren we deze jaargang van De Reformatie rond de feestdagen steeds met één van zijn werken. De keus viel daarbij op schilderijen die (mogelijk) in het bezit waren van stadhouder Frederik Hendrik. Rembrandt kreeg opdrachten voor het hof in Den Haag, maar verkocht ook ander werk aan de Oranjevorst.

In 1628 had Rembrandt nog, samen met zijn vriend Jan Lievens, een atelier in Leiden. Vermoedelijk heeft hij in dat jaar het schilderij *Simeons profetie aan Maria* verkocht aan de stadhouder. De contacten daarvoor met Den Haag liepen via de secretaris van de prins, Constantijn Huygens. In ieder geval bevond zich een soortgelijk schilderij in 1632 in de verzameling van Frederik Hendrik.

We zien op de voorgrond links vijf figuren, ongeveer in een halve cirkel gerangschikt. We kunnen als beschouwer meekijken met wat er gebeurt, want de groep is naar ons toe geopend. Links, schuin op de rug gezien en in de schaduw geplaatst, knielt een man in bidhouding neer: Jozef richt zich, licht terugdeinzend, op zijn vrouw Maria die half verdwaasd de woorden van Simeon aanhoort. Centraal in de voorstelling heeft de schilder deze oude man geplaatst. Het gaat kennelijk om wat deze aan Maria te vertellen heeft. We zien zijn opgeheven hand vlak boven haar in het licht geplaatste gevouwen handen. Hij buigt zich wat voorover alsof hij Maria iets vertrouwelijks te zeggen heeft. Verbijsterd luistert ze naar Simeons woorden over zichzelf en haar kind: *Hij zal een teken zijn dat betwist wordt, en zelf zult u als door een zwaard doorstoken worden* (Lk 2, 34b-35).

De jonge Rembrandt - hij was 21 jaar toen hij dit schilderij maakte - laat hier al zijn kwaliteiten zien als schilder van menselijke figuren. Lichaamstaal was zijn specialiteit, het is te zien aan deze drie figuren. Alleen met het Kind had hij zichtbaar moeite. Dit is geen baby van acht dagen oud, maar een stijf soort pop met een stralenkrans, wellicht ontleend aan een oude prent die hij in zijn bezit had. Het rechtvaardige en vrome karakter van Simeon brengt de schilder overigens tot uitdrukking door hem te

kleden met schoenen en een dikke bontmantel. De verf ligt er daar ook veel dikker op dan bij Jozef en Maria. Dergelijke kleding was vaak symbool voor de welstand van de persoon. Mogelijk speelt hierbij nog een rol dat volgens een oude traditie Simeon wellicht priester (of hogepriester) was. Achter de groep staat met gespreide handen de profetes Hanna. Naar Lk. 2, 38 kwam ze erbij staan en *bracht hulde aan God*. Ook voor haar heeft Rembrandt gebruik gemaakt van een prent, die op werk van de Italiaanse renaissancemeester Rafaël teruggaat. Mogelijk had die de voorstelling weer ontleend aan een zogeheten *orante*, een figuur in gebedshouding zoals die in de vroegchristelijke kunst bekend is.

Bijzonder is de ruimte waarin Rembrandt deze groep geplaatst heeft. Het gaat om een hoekje in de tempel, waarschijnlijk een van de nevenruimtes. We zien rechts in het donker de leuning van een trap die naar beneden voert. Centraal staat een dikke zuil, die in ieder geval de suggestie wekt dat het om een gebouw van een behoorlijk formaat gaat. Rechts hangt aan de zuil een kaarsenhouder. Maar de kaars brandt niet en de ruimte is gehuld in het donker. Links is het precies tegenovergesteld. Op een pasteus geschilderde achterwand valt vanuit hoge ramen een stroom helder zonlicht naar binnen. Dat licht weerkaatst in de ruimte en verlicht de groep. Waarbij het felste licht op het Christuskind valt. Het heeft er veel van weg alsof Rembrandt hier symbolisch verwijst naar die andere woorden van Simeon, zojuist gesproken: *een licht dat geopenbaard wordt aan de heidenen* (Lk 2, 32). Dat licht komt van buiten de tempel; in het gebouw zelf is het licht uitgegaan.

J.M. de Jong is leraar Culturele en Kunstzinnige Vorming aan de Ger. Scholengemeenschap Randstad te Rotterdam en docent Kunst- en Cultuurwetenschap aan de E.H. te Amersfoort.

n.a.v.: Rembrandt: Simeons profetie aan Maria, 1627-28. Olieverf op paneel, ca. 55x 44 cm. Kunsthalle, Hamburg

Eén Heer, één Geest

'Niemand kan ooit zeggen: 'Jezus is de Heer', behalve door toedoen van de heilige Geest' (1Kor. 12:3b).

B. Luiten ■

Een sprankelend woord

Verplaats je in gedachten eens naar een streng-islamitisch land. Waar alles wordt voorgeschreven vanuit de moskee: wat je mag zeggen, wat je moet geloven, hoe je gekleed moet gaan, wat je mag eten, de tijden van gebed, enz. De hele samenleving wordt er door beheerst, een ander leven is niet mogelijk. Toch zijn daar mensen die zeggen: 'Jezus is mijn Heer'. Een wonder! Hoe is het mogelijk? Jezus vergadert zijn kerk echt uit alle landen, (juist) ook daar waar het niet mag. Dit is de tijd waarin de satan niet hele volken in de duisternis kan houden (Opb. 20:3).

Dit wonder laat de *zeggingskracht* zien van het woord: 'Niemand kan ooit zeggen: Jezus is de Heer, behalve door toedoen van de heilige Geest' (1Kor. 12:3b). Dat is gezegd in zo'n situatie. In het Griekenland dat compleet verzadigd was van zijn talloze goden en godinnen. De hele samenleving werd erdoor beheerst. Voortdurend werden de goden aanbeden, geraadpleegd en gemanipuleerd; handenvol werk, elke dag. Toch kwamen daar mensen tot geloof in Jezus, door het Woord van God, gebracht op eenvoudige maar betrouwbare wijze. Dat Woord is het typische instrument van de heilige Geest. *Daarmee komt Hij door alle verzet heen*. Het is een wonder keer op keer, dit kan Hij alleen.

En zo is dat nog steeds, ook in het Nederland van nu. Waarin de mensen alle dagen bezig worden gehouden met zichzelf, met hun verlangens, hun bezit en hun excessen. Niemand kan belijden: 'Jezus is Heer', dan door de Geest uit God. Toch zijn ze er, die oprechte belijders. Want de Geest is sterk genoeg om ook onze cultuur aan te kunnen, om dwars daar doorheen mensenharten te bereiken met het echte geluk.

Leven door de Geest

Toch heb ik daarmee de ergste vijanden nog niet genoemd. Want die zijn niet om een mens heen, die bevolken zijn hart. De hoogmoed, de waan dat iemand zijn eigen god is, is ons eigen sinds de zondeval. Juist dat was en is de kern van die breuk met God: het zelf god willen zijn. Het leven in eigen hand nemen, en nu ook in eigen hand houden, ook al is het tegen beter weten in. Ook al wordt iemand geconfronteerd met ziekte, met uitval van functies, dan nog is hij in staat om met de beperkte mogelijkheden die overblijven toch zijn eigen gang te gaan. Terwijl hij in alles voelt en ervaart dat hij het niet is, leeft hij toch als een god op aarde. Met alle gevolgen van dien. Bijvoorbeeld het zelf bepalen wat goed of slecht is. De volstrekte onmacht om in alles eerlijk te zijn, om niet te woe-

keren en bijvoorbeeld de welvaart eerlijk te delen. Het vol zitten met eigen plannen, en daardoor de medemens niet echt zien. En ga zo maar door. Met als ergste kwaal: de majesteit van God vervangen door de heerlijkheid van de mens.

Het is ronduit *een wonder van de eerste orde* als zo'n mens (denk hierbij aan jezelf) er toe komt op de knieën te gaan, zijn hoofd te buigen en te belijden: *'U bent mijn Heer'*! Als je je leven teruglegt bij God. Als Hij voortaan mag zeggen wat goed of kwaad is. Als Hij de inhoud mag worden van je gedachten en je begeerten. Als Hij je mag leiden. Als je je leven aan Hem ter beschikking stelt, dat je bereid bent offers te brengen en taken te aanvaarden, wanneer het je uitkomt of niet.

Nou, voordat iemand dat zegt! *Dan sta je op uit de dood*, zegt Jezus (Joh. 5:24). Niet minder! *Dan gaat een hart van steen kloppen voor God* (Ez. 36:26). Dan gebeurt het onmogelijke! En wie geeft dat? De heilige Geest (Ez. 36:27)! Anders komt niemand zover. *Het is een onbegrijpelijk wonder*. De eerste die dat erkent is degene die dat overkomt.

Kerkelijk leven(d)

Nu kan iemand bij zichzelf denken: 'aardige meditatie tot hiertoe, maar wat heeft dit met kerkelijk leven te maken?' Wel, dat heeft er *alles* mee te maken. Het punt is namelijk, als je zelf Jezus aanvaardt als Heer over je hart en over heel je leven, tot je eigen verbazing, en een ander doet dat ook, *dan herken je in elkaar diezelfde overgave!* Ziedaar het begin van kerkelijk leven.

Als het daarin niet begint, begint het nergens.

We hebben allen één Heer!

We hebben allen niet één mening, niet één achtergrond, niet één voorkeur, niet één oordeel, niet één smaak, we hebben zoveel niet gemeenschappelijk. Ook al zouden we het een ander willen opleggen, omdat we overtuigd zijn van onze eigen benadering, dat soort eenheid gaat niet lukken. Hoeft ook niet, als we er maar open voor staan en elkaar daarin aanvaarden.

Want we hebben wel één Heer!

Hij brengt ons samen, voegt ons samen, tot broers en zussen. Daar kun je ruzie mee maken, maar het zijn wel je broers en zussen. Dat gaat dieper, veel dieper, dan de onderwerpen van welk meningsverschil dan ook. We vormen een gezin rondom de Eerstgeborene, en dat gezin heet kerk.

Om met verbazing naar te kijken: *dit kan alleen door de heilige Geest!*

Of kerkelijk dood?

Nu is de kerk nog niet volmaakt. Het is nog de tijd om regelmatig te zeggen: zij kan dus *alleen* bestaan als ieder lid Jezus aanvaardt als Heer over zijn hart en over heel zijn leven. Als iedereen diep van binnen de houding bewaart van onderdanig zijn. Niet als een slaaf, maar als een kind dat zijn God terugvindt en daardoor ontdekt wie hij zelf eigenlijk is, samen met andere kinderen.

Wie onderdanig is aan Jezus, zal die houding bewaren naar zijn broers en zussen toe. Die is blij met hen, al zijn ze soms zo anders, praten ze anders, zingen ze anders, enz. Want hij herkent steeds zijn Heer in hen. Dat gaat steeds dieper dan dat wat scheiding kan maken, en komt ook steeds boven alle narigheid uit. Daarentegen valt de kerk uit elkaar als de leden in hun hart *niet* onderdanig zijn, maar eisen gaan stellen. Als ze elkaar de maat gaan nemen. Als ze gaan vertellen hoe ze het hebben willen omdat ze dat zo gewend zijn. Als ze zich gaan gedragen als eigenaar van de kerk. Ja heus! Dat zal niemand zo zeggen, natuurlijk, maar je krijgt soms de indruk dat de één wat meer rechten denkt te hebben dan een ander. Die bepaalt dan wat belangrijk is, zet met nadruk zijn eigen accent op de gang van zaken of zijn eigen oordeel op wat zich aandient. En als anderen zich daarin niet kunnen vinden of een andere mening hebben, ontstaat er zomaar een strijd om het eigen gelijk.

Mag ik dit zo eens zeggen? Vorige week, in de rubriek *Wandelen met God*, schreef ik vanuit Gods Woord hoe iemand die niet liefheeft dood is. Wat nu aan de orde is, ligt in het verlengde: als Jezus je bron is, is Hij ook je Heer. Als Hij dat niet is, omdat je jezelf ten diepste handhaaft, ben je niet alleen zelf dood maar verdwijnt ook het leven uit kerk. Dan kun je nog wel punten van gelijk hebben en daarmee de schijn ophouden, maar *het leven* is eruit. De Geest die je leert buigen en aanvaarden wordt dan verdrongen door allerlei belangen van je eigen geest.

Het is belangrijk dat helder te zien.

Kerk zijn kan zo eenvoudig zijn. Waarom is het dan steeds zo moeilijk? Dat komt niet door de Geest, dat komt door allerlei hanen die toch nog ergens koning willen kraaien, ieder op eigen erf. Denk nu vooral aan jezelf.

2005, een bewogen kerkelijk jaar

Dit schrijf ik in de laatste editie van *Kerkelijk Leven* van een bewogen kerkelijk jaar. Links en rechts zien we vleugels ontstaan. Posities worden ingenomen. Verschillen worden benadrukt. In de 'nieuwe vrijmaking' zijn gemeenteleden heen gegaan. Anderen geven aan wellicht te zullen volgen. Weer anderen vinden dat een stap te ver maar schuiven wel wat op naar een eigen standpuntbepaling, al dan niet met website. Kolommen worden kritischer. Met als tegenbeweging een grotere vrijheid, zo lijkt het. Steeds

meer vraagtekens bij wat eerst gezamenlijke overtuiging was. Een zoeken naar anders en meer. Weggaan is ook in die richting een stap te ver maar sommigen schuiven wel op in de richting van wat minder binding, zonder al te veel verantwoording.

Mag ik dat zo even in algemene bewoordingen samenvatten? In een volgende bijdrage wil ik wat concreter worden, namen noemen en publicaties.

Maar nu eerst bewust *algemeen*. Dat wil zeggen: dezelfde boodschap voor ieder, ook voor mezelf. Om ons te bepalen bij onze grondhouding en ons af te vragen of we daarin erg goed geslaagd zijn.

Opvallend is namelijk, dat de aangehaalde tekst uit de brief aan de Korintiërs geschreven is in een tijd van partijschappen en dreigende scheuringen (1Kor. 1:10-13, vergelijk ook 11:19). Het gezegde wil temidden van alle verschillen als een baken in zee zijn: 'al wie Jezus als Heer aanvaardt, doet dit door dezelfde Geest'. Als je zelf buigt, je overgeeft aan Hem, herken je dezelfde Heer in wie dat ook doet, ook al heb je verder nog zoveel verschil van mening.

Als je niet buigt, maar je eigen partij gaat vormen, herken je alleen nog maar je eigen medestanders en is een scheuring nabij. Zo kort kan het worden gezegd.

Als je zelf buigt, je overgeeft aan Hem, herken je dezelfde Heer in wie dat ook doet, ook al heb je verder nog zoveel verschil van mening.

Ook voor onze tijd is dat een helder oriëntatiepunt: de herkenning van de Geest van Jezus in elkaar. Om van daaruit te denken, elkaar te zoeken en zo goed mogelijk te begrijpen. En niet vanuit zelfingenomen posities, al schuilt daarin nog zoveel vermeend gelijk.

De ware Heer, en Hij alleen

Voor de volledigheid: ik besef dat van de tekst 'Jezus is Heer' gruwelijk misbruik is gemaakt. Binnen de Wereldraad van Kerken is deze korte formule bedacht als een vorm van eenheid, nadat verder alle andere delen van de belijdenis wegens gebrek aan overeenstemming buiten beschouwing waren gelaten. Temidden van alle verschil in geloof werd dit gezamenlijk overgehouden: 'Jezus is Heer'. Waarbij verder ieder zelf mocht denken en invullen wie Jezus is (Zoon van God of niet, verzoener of niet, opgestaan of niet) en wat dat Heer zijn eigenlijk inhoudt (hoezo 'heer', waarvan, van wie, heeft hij ergens voor betaald...?). Dan gaat het nog wel over dezelfde tekst, maar volledig ontdaan van haar inhoud.

Van de weeromstuit lijkt ieder gebruik van deze tekst bij voorbaat verdacht, vooral als het erom gaat onderlinge eenheid aan te tonen. 'Ja, dat deden ze bij de wereldraad van kerken ook', is dan al gauw de reactie. 'Maar dat was te kort door de bocht', volgt er dan, 'je kunt wel zeggen

‘Jezus is Heer’, maar daarmee is de kous nog lang niet af’.

Volgens mij ontkracht iemand zo deze tekst ook. Want hoe je het ook wendt of keert, dit woord van God is geschreven als *herkenningspunt van eenheid* temidden van onenigheid.

Beschouw nooit iemand als je vijand in wie Jezus Heer is!

Het beslissende verschil met de W.v.K. is: als iemand *die* Jezus belijdt, die de Zoon van God is en de Verzoener van onze zonden, en door de heilige Geest zich *onderwerpt* aan Hem als diens *eigendom* in leven en in sterven, en je gelooft en belijdt dit *zelf* ook, dan heb je samen werkelijk een diepe verbondenheid in Hem. Een verbondenheid die je dient terug te vinden te midden van alle rookontwikkeling en kruitdampen van verhoudingsgewijs oppervlakkige discussies.

‘Ja, maar het gaat vandaag over de gaven en de krachten van de Geest, over wat je daarmee wel en niet kunt. Dat is heel ingrijpend’. Ja, dat kan zo zijn. Alleen, daarover ging het toen ook en dat was toen net zo ingrijpend. Sterker nog: de discussie over de uitingen van de Geest vormde de directe aanleiding tot dit Godswoord: door één Geest wordt één Heer beleden. Houd je daar nu eerst aan vast, herken dat in elkaar, voordat je je eigen piketpaaltjes in de grond slaat.

Bovendien wordt eraan toegevoegd: ‘Er zijn verschillende gaven, maar er is één Geest’ (1Kor. 12:4). Daarmee is niet alle discussie afgesneden. Maar wat het zwaarst is moet het zwaarst wegen: let eerst op je gezamenlijke eenheid in de Heer, belijd die samen, maak er gebruik van, val er op terug, en wat je verder ook te discussiëren hebt, doe dat in dit kader.

Kerkelijke eenheid

Dit gezegd hebbende ontkom ik er niet aan wijder om me heen te kijken. Waarbij ik meteen merk, dat ik alles lang niet overzie. Maar ik hoor deze belijdenis ‘Jezus is Heer’ uit meer monden, niet alleen binnen de GKv.

Soms moet ik zeggen dat het een holle klank is, wanneer Jezus niet wordt beleden naar de Schriften, of wanneer die Schriften zelf worden gerelativeerd tot persoonlijke indrukken.

Daarom bijvoorbeeld kan niet geconcludeerd worden: ‘als die ene korte belijdenis voldoende is, ruim dan de rest van onze belijdenissen maar op’. Want ze hebben elkaar nodig: eerst dat je duidelijk belijdt wie Jezus is en wat het Woord waard is, vervolgens om met die inhoud je diepste waarheid kort te kunnen zeggen.

Maar ik hoor niet alleen holle klanken. Ik beluister ook in zoveel andere mensen deze belijdenis als een diepgemeende overgave aan de ene Heer. Toegegeven: ik moest leren luisteren. Want vaak begon ik aan het verkeerde eind. En dan zijn er genoeg verschillen om uren, dagen, maanden en jaren mee te vullen. Waar-mee ik niet zeg, dat die verschillen bij voorbaat onbelangrijk zijn. Integendeel, ze kunnen ons voor wezenlijke moeiten plaatsen.

Toch geldt juist ook temidden van alle kerkelijke verdeeldheid: kies je uitgangspunt in de Heer! Niemand kan zich in waarheid aan Hem overgeven dan door de heilige Geest. Dat in elkaar te herkennen is het begin van (herstel van) kerkelijke eenheid.

Als die kerkelijke eenheid daar niet in begint, begint ze nergens.

Maar als ze daar wél begint, kunnen we samen bergen verzetten. Kunnen we verschillen anders waarden. Kunnen we gemaakte fouten in het verleden met liefde bedekken, zo nodig met behoud van eigen gevoelen. Onze eenheid is namelijk niet een gezamenlijke mening over alles wat gepasseerd is. Onze eenheid is de herkenning vandaag: wie zeg je dat Jezus is?

Wat brengt 2006?

Vanuit dit uitgangspunt betreed ik een groot veld dat ik niet overzie. Dat lijkt veel onzekers in zich te hebben. Het tegendeel is echter waar. Nu komt te meer uit dat er maar één Heer is: Jezus Christus, die zijn kerk vergadert uit het hele menselijke geslacht (dichtbij en ver weg), door zijn Geest en Woord, in eenheid van het ware geloof.

kies je uitgangspunt in de Heer!

Als Hij het overziet, is het mij genoeg. Hij is de Heer, ik niet.

Daardoor kan ik gelovig onbevangen zijn. In ieder die in waarheid Jezus als Heer belijdt herken ik een broeder of een zuster. Niet dat we dan niets meer te bespreken hebben, maar we zijn dan al familie van elkaar. Misschien lukt het dan ook in één huis te wonen. Zo simpel is het toch? Dan merk ik wel wie Hij op mijn pad brengt, en op ons kerkelijk pad.

Ik hoop van harte dat er in het nieuwe jaar veel *herkenning* zal zijn, opnieuw of voor het eerst.

En ik *verwacht* het ook door de Geest van Jezus, die mensen ondanks alles tot overgave en belijden en zo tot herkenning brengt.

Herkenning naar binnen toe en naar buiten toe. Want er zijn niet alleen aperte dwalingen. Er zijn ook vormen van vervreemding die voornamelijk bestaan door een verschil in cultuur, in hoe je het zegt of zingt, hoe je het gewend bent of juist niet. Of ook door wat er in het verleden allemaal gezegd en geoordeeld is. Of hoe je elkaar vandaag te weinig verstaat of begrijpt. Er is heel veel ruis op de lijn, ruis die gemakkelijk ontstaat als mensen denken vanuit zichzelf, al is het met de beste bedoelingen.

Als Jezus Heer is, en dat is Hij, zal 2006 waarlijk een *anno domini* zijn: een jaar van onze Heer. En zo een jaar waarin Hij ons verder brengt naar die eenheid, die uiteindelijk voor geen ware christen te ontwijken is.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum

Veelbetekenend

‘De maagd zal zwanger zijn en een zoon baren, en men zal hem de naam Immanuël geven,’ wat in onze taal betekent ‘God met ons’ (Mat. 1:23).

E. Brink ■

Bij de geboorte van een prins of prinses kan het even duren voordat de naam bekend wordt gemaakt. Pas bij de geboorteaangifte komt de naam naar buiten. De spanning wordt opgebouwd: en de naam is... Hebben ze daar nu zo lang over na moeten denken? Wat zegt mij die naam nou?

De naam van Gods Zoon werd ook niet op de eerste dag, maar pas op de achtste dag publiek gemaakt. Dat gebeurde bij de aangifte in de tempel op de dag van de besnijdenis, volgens Lucas. Jozef en Maria wisten het al langer. Ze hoefden er niet eens zelf over na te denken. De naam is hun aangereikt. De naam van hun kindje is door God zelf gegeven. ‘Immanuël’. God zelf gaf die naam aan zijn Zoon als mensenkind. Een levende verwijzing naar God zelf.

Hij houdt Zich aan zijn woord. Precies zoals God al eeuwen geleden had voorzegd, ± 750 jaar daarvoor in de tijd van Jesaja. Immanuël: met ons is God. Dat is veelbetekenend. Want de aankondiging van de maagdelijke geboorte met vermelding van deze naam was een teken voor koning Achaz (Jes. 7:10-12). Nota bene nadat hij eerst het aanbod van een levend teken van God had afgewezen. Bang als hij was en volop in de crisis.

Vandaag wordt juist geroepen om een levend teken van God. Wie is Hij? Waar is Hij? Wat doet Hij? Waarom laat Hij niet eens wat van Zichzelf zien? Wat heeft Hij mij te zeggen? Met moeite weet de helft van de medelanders kerst in verband te brengen met de geboorte van Jezus Christus. ‘O ja, da’s waar ook, nu je het zo zegt. De verjaardag van een bijzonder mens, een van de groten.’ Nee! Veel meer dan dat. Immanuël, dat betekent: Góð met ons! ‘Wat zeg je nou? Immanuël, Góð met ons?’ ‘God uit God, licht uit licht? Waar gaat het over..., kan ik niks mee.’

Ondertussen verschijnt een wereld van licht in beeld: Nederland maakt werk van kerst. Meer erover, na de reclame... ‘Zeg, over licht gesproken, heb je mijn lampjes gezien, mooi hè, al dat licht in het donker. Ik heb er dit jaar maar extra contactdozen voor aangelegd’. ‘Maar, wat zei je ook alweer, Immanuël, God met ons? Stond dat niet op rand van de gulden, en nu nog op de zeuromunt?’ ‘Wacht even, nu moet zij dus even niet de frituurpan aandoen, anders slaan de stoppen door...’

Matteüs laat het volle licht vallen op die Naamgeving: Immanuël. Hij vertelt in de geboortegeschiedenis niet eens van de herberg, de voederbak, de engelenlegers, de herders. Hij volstaat met de Naam. Daar zit alles in. Daar zit alles aan vast. Met die naam is alles gezegd. Veelbetekenend. Veelzeggend.

Het is ook precies wat hij wilde laten zien. In het geslachtsregister was het duidelijk geworden: niet dankzij mensen, maar ondanks mensen. De donkere schaduw werd getoond, in het opnoemen van

al die namen! Juda en Tamar, Rachab, David en Batseba. En Jozef, de prins van David, hij werd bij het beslissende werk van God: de geboorte van Gods Zoon, uitgeschakeld! Wat uit Maria geboren wordt, is uit de Heilige Geest. God is met je, Maria. Metterdaad! Maar wees niet bang, dat is geen reden om opzij te gaan. Vertrouw alleen!

Immanuël, een sprekend teken. Nooit heeft die naam zo’n diepe betekenis gekregen. In de meest volle zin van het woord: met ons Góð! God in ons midden. Je ziet het van zo’n kindje in de voederbak niet af, dat Hij de enige, echte Zoon van God is, God zelf in eigen Persoon. Niet een of andere tussenpersoon, waarin God meekomt. Hij komt zelf in Hem. God als een van ons. Hij heeft zijn godheid niet afgelegd toen Hij in een voerbak ging liggen. Hij heeft zijn goddelijke positie afgelegd, zijn luister, zijn eer, zijn glorie, zijn heerlijke uitstraling. Gods eigen Zoon is als een kwetsbare baby gaan liggen in een voederbak waar de geur van de dieren omheen hangt. Stamelend zeg je dat. Onvoorstelbaar, maar waar: Góð zelf! Een kind is ons geboren, een zoon is ons gegeven, sterke God. Als je Hem ziet, zie je God zelf!

Koning Achaz weigerde indertijd een teken. Laat maar... Nu willen mensen best een teken. Maar waar het teken naar verwijst? God zelf die gekomen is, als een baby in een voerbak?! Daar haalt menigeen zijn neus voor op. Hoezo, des werelds hoogst verlangen?

Immanuël, dat wijst direct en rechtstreeks naar God zelf. Als je aan het Kind voorbijziet, zie je aan God zelf voorbij?! God zij met ons, het wordt een vloek, als je aan Hem voorbijleeft. Hij keert Zich op den duur tegen je. Hij laat Zich niet afwijzen als een lapjeskoopman. Als je niet met God bent, moet je het uiteindelijk zonder Hem stellen, en blijf je met alles wat je aan schuld en tekort hebt opgebouwd, in het donker achter. Eenzaam en alleen. Dan gaat het licht uit.

Immanuël, God met ons. Dat is een stralend aanbod van genade. Zijn Naam geeft eeuwig houvast. Wat kan je gebeuren als Hij met je is? God wil er zijn, bij jou, bij mij, in Jezus die je van dat massieve zondeblok bevrijdt, dat tussen God en je instaat. Hij alleen maakt de weg vrij, zodat God dichtbij komt. Hij maakt je leven zinvol, inhoudrijk. Hij is de grond van je bestaan.

Grote Christus eeuwig licht,
niets is bedekt voor uw gezicht,
die ons bestraalt waar wij ook gaan,
al schijnt geen zon, al licht geen maan.

Nooit meer eenzaam. Immanuël, met ons God zelf.

Ds. E. Brink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Waddinxveen

Wat is er met Kerst mis?

wandelen met God

B. Luiten ■

Wat er mis is?

‘Al die inkopen natuurlijk, die cadeau’s en dat gevreet.’

Is er wat mis met eten en drinken?

Ik zal nooit vergeten dat er vroeger bij ons op de hoek een kruidenier was, die ook een toonbank had voor vers vlees. Hij vertelde eens, dat sommige mensen van de kerst echt een vreetfeest gingen maken. Er was een gezin in de straat dat per persoon(!) één kalkoen had besteld.

Zo kan dat gaan, en er zullen ongetwijfeld nog wel meer uitschieters te noemen zijn. Toch vind ik het goedkoop om te vitten op wat mensen consumeren met de kerst. Kijk eens naar je eigen geboortedag, hoe je die viert. Gebak bij de koffie, borreltje er achter aan, een feestelijke maaltijd, soms buiten de deur, 30 man op visite, ook allemaal hapjes en drankjes, enz. Als je het kunt betalen, is het geen probleem, het is volledig geaccepteerd. Cadeau’s worden ook steeds groter, voor wie het zich permitteren kan. Waarom dan zuinig doen op de geboortedag van Jezus? En met kritiek op anderen je gedachten vullen? Volgens mij doe je dan zelf ook iets niet helemaal goed.

Triest is wel dat velen niet weten wat ze vieren. Ze doen inkopen en maken het extra gezellig, maar waarom eigenlijk? Eens stonden we in het winkelcentrum om mensen daarnaar te vragen. ‘Weet u waar het kerstfeest vandaan komt?’ De uitkomst was om te huilen: meer dan de helft had geen flauw idee. Dat was nog erger dan we dachten. Dan heeft het helemaal geen zin meer om te focussen op de propvolle boodschappentassen. Het probleem zit veel dieper, het zit in de harten. Maar moet je daarop vitten? Je kunt beter met al die verwaalden bewogen zijn. En bedenken dat Jezus toch voor dit soort mensen uit de hemel kwam. De eerlijkheid gebiedt mij te zeggen dat de titel van dit artikel niet van mijzelf is. En de strekking ook niet alleen van mij. Het is een gezamenlijke gedachte geworden van een kleine wijk die samen met mij een eredienst wilde voorbereiden met het oog op kerst, ook voor dergelijke gasten die op zoek zijn, op zoek naar meer dan gezelligheid. Het was goed op die manier aan hen te denken, iets voor hen te doen.

Wat is er mis? Nee, niet dat eten en drinken. We dachten er wel meteen aan, maar kwamen er ook weer van terug. Eten of niet eten, dat is het punt niet.

Is er wat mis met Maria?

Ongetwijfeld heeft Jozef gedachten gehad in die richting. Zijn ondertrouwde vrouw was zwanger, maar niet van hem. Dat wist hij heel zeker, want ze hadden geen gemeenschap gehad. Ze waren immers verloofd, niet getrouwd.

Er was iets grondig mis met Maria, dacht Jozef, al kon hij niet vermoeden hoe en waarom.

Daarom kon hij maar beter weg gaan, in stilte. Zo piekerde hij.

Totdat de engel hem verscheen. Gods wegen waren hoger geweest dan Jozef had kunnen bedenken. Dat zijn die wegen meestal. Zo hoog, dat er veel geloof aan te pas kwam om ze te kunnen volgen. Maar gelukkig was daar een engel, dat hielp. Jozef kon terug om er te zijn voor Maria en haar kindje.

Nee, met Maria was niets mis. Integendeel. Hoewel haar leven helemaal ondersteboven werd gezet, verklaarde ze zich bereid om de Heer te dienen. ‘Doe maar alles wat u gezegd hebt’. De engel kon haar antwoord meenemen. Trouwens wel prettig zo’n engel. Doe mij er ook maar één, zijn mensen geneigd te denken als zij niet weten hoe ze verder moeten gaan. Het aantal mensen dat op zoek is naar hemelse boodschappen lijkt nogal toe te nemen. Daar is vraag naar. Waarbij vergeten wordt dat het toen *slechts* engelen waren. Nu spreekt God door zijn Zoon (Hebr.1:2). Hoger kan niet en hoeft ook niet. Hij is de weg, altijd en overal.

Is er wat mis met Jozef?

Nu komen we op het goede spoor. Want het valt op dat Jozef wordt uitgeschakeld, wanneer Maria in verwachting raakt van haar kindje.

Met Jozef is het mis! Hij is niet in staat een kind te verwekken dat zonder zonde is.

Daarom wordt hij gepasseerd. Jezus ontvangt het vlees en bloed van de maagd Maria door toedoen van de Heilige Geest.

Een groot geheim! Door de kerk altijd beleden, maar nooit begrepen. Wél heeft zij de betekenis ervan verstaan. Terwijl de grappen toeneemen over de maagdelijkheid van Maria en deze heilige geschiedenis tot wetenschappelijke

onzin wordt verklaard, hebben gelovigen hierin altijd hun eigen machteloosheid beluisterd. Net als Jozef is niemand in staat een mens te verwekken die voldoet aan Gods bedoeling. Ieder mens die wij het leven geven is al zondig vanaf de conceptie.

Onder het Oude Testament werden de jongetjes besneden. Het mes werd in hun vlees gezet tot een teken, dat ze eigenlijk niet konden leven. Tegelijk werd slechts een klein stukje vlees weggenomen, als zegel van Gods genade: het leven werd hun toch geschonken.

Zo was ook Jozef besneden. Hij was grondig mis, tot diep in zijn genen. Zo kon hij niet zondeloos leven en ook geen zondeloos leven verwekken. Terwijl God hem wel de vader wilde laten zijn van het kind in Maria's schoot. Vader voor de wet, officieel, met alle rechten en plichten. Maar niet de biologische vader.

Met kerst komt aan het licht wat er werkelijk mis is: de hele wereld met al haar kunnen is volstrekt machteloos als het gaat om een beslissende doorbraak in de cyclus van zonde, bederf en dood.

Is er wat mis met onszelf?

Precies, dat is het! Met Jozef worden wij *allemaal* buiten spel gezet, geconfronteerd met onze totale onmacht om het leven te redden, te behouden, te beveiligen voor de ondergang.

Dat is de primaire boodschap van het kerstfeest! We hebben wel eens de neiging alle christelijke feesten over één kam te scheren. Ze gaan allemaal over verlossing, vrede en herstel. En dat is ook zo! Toch zijn ze verschillend. Op Goede Vrijdag wordt alles verdiend, met kerst niets. Kerst is de komst van de Bevrijder, *op een manier die ons hard confronteert*. Niet genade-loos, maar wel heel duidelijk en onontwijkbaar. Je hebt de Bevrijder nodig, helemaal. Maar hij komt van buiten de aarde, volledig. Hier moet ik eerst op de knieën en mijn machteloze ellende belijden. Hij komt omdat ik faal.

Wat is er met kerst mis?

Ik ben zelf mis.

Dat is de boodschap.

Daarom schuif ik eerst mijn kalkoen maar even opzij. Bij deze gedachte krijg ik geen hap meer door mijn keel. En de lust vergaat mij om anderen te kritiseren. 'k Heb gewoon even genoeg aan wat God bij mij oproept.

De boodschap van kerst gaat diep. Als je die niet eerlijk door je heen laat gaan, kun je er niet niemand over praten. Kun je ook niemand nodigen, niet als mens en niet als kerk. Kun je niemand duidelijk maken wat je *toch* mag gaan vieren...!

Er is niets mis met Jezus!

Alleen als je beseft hoe de hemel gesloten was, en wat dat voor je betekenen moest, ben je blij en verrast als die *toch* open gaat. Net als de herders in het veld, tot hun overweldigende verbazing staan ze ineens in het licht van Gods heer-

lijkheid! *Hoe is dát nu mogelijk?!*

Doordat Gods eigen Zoon die heerlijkheid verlaten heeft om te komen wonen bij ons. Om hier thuis te zijn.

Hoe is dát dan mogelijk?!

Met die Zoon is namelijk niets mis. Hij is enkel licht en geen duisternis. Zo was Hij en zo bleef Hij. Toch kreeg Hij net zo werkelijk deel aan onze situatie, werd Hij een mens met verdriet en pijn, een mens die zou kunnen zondigen en sterven.

Dit is niet te bevatten.

Soms heb je een hoge VN functionaris die op bezoek gaat in Darfur of in ander gebied vol hopeloze ellende. Een mooi gebaar, maar zo'n bezoek is kort. Ik hoorde ook eens van een hulpverlener in Angola, dat ze van de locale bevolking het verwijt kreeg dat ze meer voorzieningen had dan zij. En als het weer oorlog werd, zou er voor haar een vliegtuig klaar staan, voor al die anderen niet. 'Is dat christelijk?', werd haar gevraagd. Geef daar maar eens antwoord op.

Dit werpt een eigenaardig licht op de komst van Jezus. Het is namelijk geen tijdelijk bezoek. Hij wordt hier geboren, om mens te zijn en mens te blijven. Als er geen uitweg mogelijk blijkt, zal dat ook voor Hem zelf gelden. Als Hij faalt, is er voor Hem geen verlosser.

Hoe is het mogelijk dat Hij ons leven Zich zo eigen maakt?!

Dat hij voor Zichzelf de inzet zo hoog maakt?

Zoveel liefde is niet te bevatten.

Kom, laten we aanbidden...

Nu mag je feest gaan vieren.

Als je wilt met 'uitgelezen gerechten en beleggen wijnen' (Jes. 25:6), met lichtjes en muziek. *Want met ons is God!* Werkelijk, hier met ons. Onze Immanuël. Zonder zonde of smet. Een Lam zonder enig gebrek, geschikt voor het offer dat de grote uittocht inluidt. Uit de dood naar het leven! Uit het donker naar het licht.

Het wordt het feest van: nooit meer alleen, altijd met God.

Nooit meer volslagen donker, altijd Licht.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum

Het voordeel van een christelijk leven

Rick Warrens 'Doelgericht leven' 2

Het vorige artikel ging over de manier waarop Warren in *Doelgericht leven* de bijbel gebruikt. De manier waarop hij in zijn boek het christelijke leven tekent, vloeit niet rechtstreeks voort uit de bijbel. Je kunt je afvragen waar die beschrijving dan wel vandaan komt. Uit gezond verstand, gevoed door managementtheorieën en bijbelse gedachten? Los van de vraag waar het 'doelgerichte' denken vandaan komt - hoe beschrijft Warren in *Doelgericht leven* het christelijke leven? In dit artikel bespreek ik drie kenmerken daarvan.

H. ten Brink ■

(1) 'Gevoelde behoefte'

Rick Warren staat in de traditie van de zogenaamde 'kerkgroebeweging' (Church Growth Movement), ontstaan in de zestiger jaren van de vorige eeuw in de Verenigde Staten. Andere namen uit deze beweging zijn Robert Schuller (Crystal Cathedral) en Bill Hybels (Willow Creek).

Een kenmerk van deze beweging is dat men wil aansluiten bij de 'gevoelde behoeften' van mensen. Het is een soort marketingtechniek: als jij weet welke behoeften je potentiële klanten hebben, dan kun je daarop inspelen. (Daarbij past het dat we de *Purpose Driven Ministries* en de *Saddleback Valley Community Church* van Rick Warren aantreffen op de lijst van klanten van CMS, een marketing- en communicatiebureau in California, naast klanten als McCain Foods (het bureau is vooral werkzaam in de voedselindustrie) en Isuzu Motors America¹. Dit bureau baseert zich o.a. op *client needs*.² Het concept van 'doelgericht leven' van Rick Warren is hierop gebaseerd. De vijf doelen die hij formuleert zijn in feite vijf behoeften die wij (volgens hem) als mensen hebben. Warrens boodschap is: kijk eens mensen, het evangelie (mijn boodschap) is precies wat jullie nodig hebben!

Dit komt duidelijk boven water als Warren het gaat hebben over de kerk. "Gods doelen voor zijn gemeente zijn dezelfde doelen die Hij met u heeft. God heeft de gemeente geschapen om onze vijf diepste behoeften te vervullen: een doel om voor te leven, mensen om mee te leven, principes om naar te leven, een taak om uit te oefenen en kracht om door te leven. Er is geen andere plek op aarde waar we al deze vijf voordelen allemaal bij elkaar aantreffen" (140). Dat woord 'voordelen' gebruikt Warren vaker (84, 147, 195): je zult allerlei voordelen ervaren

als je doet wat het evangelie vraagt!

Dit levert een heel positieve boodschap op; uitnodigend, aantrekkelijk. Kom erbij; je doet jezelf tekort als je het evangelie negeert!

Dat is toch ook zo?! Het evangelie, God zelf, is toch wat mensen nodig hebben? Ja, absoluut. "Het eeuwige leven, dat is dat zij u kennen, de enige ware God, en hem die u gezonden hebt, Jezus Christus" (Joh. 17:3).

het is een soort marketingtechniek

Alleen, is dat een 'gevoelde behoefte' van mensen? "Er is geen mens verstandig, er is geen mens die God zoekt", zegt de bijbel (Rom. 3:11, vgl. Ps. 14). Mensen kunnen wel degelijk een bepaald gemis voelen, een bepaalde leegte, een bepaalde behoefte aan zingeving en dergelijke. En daar moet je ook zeker bij proberen aan te sluiten. Maar dat wil niet zeggen dat mensen eigenlijk staan voorgesorteerd om het evangelie aan te nemen (als jij het ze maar aantrekkelijk voorhoudt).

Waarom niet? Omdat *het kruis van Christus* voor niemand aantrekkelijk is. Christus' kruis - dat staat voor zijn dood, en daarmee tegelijk voor onze zonde en onze schuld voor God.

De Joden hadden wel degelijk hun 'gevoelde behoeften': genezing van ziekten, en eten, enzovoort. Ze waren laaiend enthousiast over Jezus "omdat ze gezien hadden welke wonder-tekenen hij bij zieken deed" (Joh. 6:2). En toen Jezus ook nog op een wonderlijke manier vele duizenden mensen te eten gaf met vijf broden en twee vissen (Joh. 6:5-13) kon het helemaal niet meer stuk: "Hij moet wel de profeet zijn die in de wereld zou komen" (Joh. 6:14). Maar als Jezus daarna uitlegt dat ze hem moe-

¹ Zie <http://www.christian-ministry.com/clients.htm>
² Zie http://www.christian-ministry.com/aboutus_minnie_scott.htm

ten 'eten', dat wil zeggen: zich voor hun redding helemaal van zijn persoon afhankelijk moeten weten, en hem moeten geloven, en dat hij hen zal redden doordat hij gedood zal worden (Joh. 6:29-51), dan ontstaat er protest (Joh. 6:41), en veel leerlingen zeggen: "Dit zijn harde woorden, wie kan daarnaar luisteren?" (Joh. 6:60). En het eind van het liedje is: "Toen trokken veel leerlingen zich terug en gingen niet verder met hem mee" (Joh. 6:66).

Mensen hebben noden en behoeften die ze meestal *niet* voelen. En dus hebben ze geen behoefte aan degene die in die behoeften voorziet. Jezus zei tegen de Farizeeën en de schriftgeleerden: "Gezonde mensen hebben geen dokter nodig, maar wie ziek is wel; ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen, maar om zondaars aan te sporen een nieuw leven te beginnen" (Luc. 5:32). Het probleem is dat mensen van zichzelf niet (willen) weten dat ze 'ziek' zijn!

(2) Je leven behouden?

Geen christen zal ontkennen dat de bijbel een positieve boodschap bevat; het is goed nieuws! Dat neemt niet weg dat Jezus volgen ook heel moeilijke aspecten heeft. Toen Jezus zijn leerlingen duidelijk begon te maken dat hij veel zou moeten lijden (Matt. 16:21), zei hij tegen zijn leerlingen: "Wie achter mij aan wil komen, moet zichzelf verloochenen, zijn kruis op zich nemen en mij volgen. Want ieder die zijn leven wil behouden, zal het verliezen, maar wie zijn leven verliest omwille van mij, zal het behouden" (Matt. 16:24-25). En "Wie zijn leven liefheeft, verliest het, maar wie in deze wereld zijn leven haat, behoudt het voor het eeuwige leven. Wie mij dient moet mij volgen: waar ik ben zal ook mijn dienaar zijn..." (Joh. 12:25-26).

misschien kom je wel helemaal niet toe aan het 'je ware ik ontdekken'

Deze kant van het christelijke leven komt in Doelgericht leven nauwelijks aan de orde. De accenten liggen anders. Het woord van Jezus over 'je kruis op je nemen' en 'jezelf verloochenen' geeft Warren zo weer: "Zelfhulp leidt tot niets, maar door zelfopoffering kunt u uw ik, uw ware ik, ontdekken" (18). Die 'zelfopoffering' is bij voorbeeld dat je anderen helpt (237). Christelijk leven gaat niet ten koste van jezelf, integendeel: het brengt het beste in ons boven (19, 183). Dat laatste wordt ondersteund met een verwijzing naar 1 Kor. 2:7: "Waar wij over spreken is Gods verborgen en geheime wijsheid, een wijsheid waarover God vóór alle tijden besloten heeft dat wij door haar zouden delen in zijn luister". 'Delen in Gods luister' wordt dus gelijkgesteld aan dat 'het beste in ons wordt voortgebracht'. Het is een voorbeeld van onverantwoord bijbelgebruik (ik noemde het voorbeeld al in het vorige artikel), en het

blijkt in het kader te staan van een optimistische boodschap: christelijk leven is een leven van maximale zelfontplooiing!

Op een bepaalde manier kun je inderdaad zeggen dat een christelijk leven een mens weer bij z'n doel brengt. Hij of zij wordt weer mens zoals God hem/haar bedoeld heeft! Er is een stuk herstel, en daar wordt een mens inderdaad beter van - in de dubbele zin van het woord. Maar de bijbel maakt duidelijk dat dat gepaard gaat met een stuk 'afbraak'. Je mag 'ja' zeggen tegen de nieuwe mens in je, maar tegelijk 'nee' tegen de oude mens die ook nog steeds in je is. En het christelijke leven kent ook beproevingen, verdrukking en lijden. Paulus en Barnabas wezen de christenen er op "dat wij pas na veel beproevingen het koninkrijk van God binnen kunnen gaan" (Hand. 14:22).

'Je ware ik ontdekken' is een winst die je binnenhaalt voor dit leven (een 'voordeel', zou Warren zeggen). Maar Jezus heeft het over je leven verliezen. Misschien kom je wel helemaal niet toe aan het 'je ware ik ontdekken'. Misschien raak je, door te geloven, wel heel veel kwijt in je leven. Relaties; werk; een stuk zelfontplooiing; ja, misschien zelfs het leven zelf. Geloven heeft niet alleen maar 'voordelen', als je alleen kijkt naar dit leven. Het heeft ook heel veel 'nadelen' (gezien vanuit het perspectief van dit leven). Als je christen wordt, krijg je er vaak gewoon ook problemen bij (vraag het maar eens aan christenen die niet in het vrije Westen wonen!).

(3) Moeten

Meer dan eens is erop gewezen dat er volgens Warren wel erg veel *moet*. Neem bij voorbeeld hoofdstuk 12: 'Uw vriendschap met God ontwikkelen' (96-103). "U bepaalt zelf hoe dicht u bij God bent" (96). Met die eerste zin van het hoofdstuk legt Warren direct al alle verantwoordelijkheid bij mij neer. Kan ik die dragen? Moet ik die dragen? Er volgen vier voorschriften; vier keer 'u moet': u moet ervoor kiezen eerlijk tegenover God te zijn; u moet ervoor kiezen God in geloof te gehoorzamen; u moet ervoor kiezen belangrijk te vinden wat God belangrijk vindt; u moet het meest van alles verlangen naar vriendschap met God. Warren wil ons leren om een 'uitmuntend christen' te worden. Om dat te worden moet ik me aansluiten bij een huiskring, moet ik regelmatig nagaan hoe het gesteld is met mijn geestelijke gezondheid, moet ik in een persoonlijk dagboek m'n vorderingen bijhouden, en moet ik datgene wat ik leer aan anderen doorgeven. "Dat zijn vier belangrijke handelingen die u moet uitvoeren om doelgericht te kunnen leven" (315).

Warrens inzicht in wat God wil (dat ik moet doen), reikt heel ver. Bij voorbeeld: iedere christen is geroepen, volgens Warren, om op de één of andere manier op een missie te gaan naar mensen uit z'n directe omgeving, én naar

mensen uit z'n eigen land, én naar mensen uit andere culturen, én naar mensen in andere landen (309). De bewijsvoering is verbluffend (en een voorbeeld van Warrens bijbelgebruik): kregen de discipelen ook niet de opdracht (in Hand. 1:8) om hun directe omgeving te bereiken (Jeruzalem), hun land (Judea), andere culturen (Samaria) en andere landen (de verste uithoeken van de wereld)? Nu dan: "bent u een Handelingen 1:8-christen?" (309) "Ik wil er bij u op aandringen alles opzij te leggen en te doen wat ervoor nodig is om zo snel mogelijk [cursivering van Warren zelf] mee te gaan op een korte buitenlandse zendingsreis" (310). Het kost me niet zoveel moeite om die laatste oproep naast mee neer te leggen. Als oud-zending zie ik eerlijk gezegd ook nog wel een paar probleempjes als de ene na de andere Westerse christen voor een korte periode neerstrijkt in een Afrikaans land bij voorbeeld, om aan 'zending' te doen. Maar al die andere oproepen, die leveren bij mij een dubbel gevoel op. Aan de ene kant: ja, inderdaad, het zijn allemaal punten die ik serieus moet nemen en waar ik aan moet(!) werken. Aan de andere kant: help, en als ik dat allemaal niet voldoende voor elkaar krijg...?!

Warrens boek ademt een sfeer van positief optimisme. Aan de ene kant spreekt dat me aan, het stimuleert. Het roept verlangen op: als we eens met z'n allen zó christen zouden zijn! Aan de andere kant: ik herken in mijn leven als christen (en in dat van vele andere oprechte christenen) ook andere aspecten. Overwinningen, maar ook nederlagen. En dus in ieder geval strijd. Ben ik nou geen goede christen? Of is Warrens beschrijving van een christelijk leven eenzijdig?

De plaats van het kruis

In dit artikel heb ik drie aspecten van Warrens beschrijving van het christelijke leven de revue laten passeren: de aansluiting bij menselijke behoeften; het ontbreken van het 'je kruis op je nemen', en de nadruk op het 'moeten'. Ik denk dat deze drie aspecten te maken hebben met één centraal thema: de plaats van het kruis in het leven van een christen. Daarover in het volgende, afsluitende artikel.

Drs H. ten Brinke is predikant van de Gereformeerde Kerk te Bodegraven-Woerden

Beilen i.c.m. Hooghalen - beroepen: R.P. Heij te Driebergen-Rijsenburg
Noordburgum - beroepen: D.S. Dreschler te Lemele-Lemelerveld

KERNREDACTIE:

Dr. E.A. de Boer,
 Prof. Dr. B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Drs. A.L. Th. de Bruijne, Drs. I.D. Haarsma,
 Prof. Dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten,
 J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs. E. Brink, J.M. de Jong,
 Ds. G. Riemer, Dr. J. Smelik,
 Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
 Scholma Druk bv, Postbus 7
 9780 AA Bedum, tel. 050 3013636

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
 E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
 post via bovengenoemde postbus.
 Uitgever: Print Media bv, Bedum
 Technische realisatie:
 Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
 9780 AA Bedum.
 Telefoon: 050 - 3013636.
 Fax: 050 - 3012732
 (o.v.v. Reformatie).
 E-mail: reformatie@scholma.nl
 Aanlevering advertenties in overleg.
 ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

abonnementsprijs per 01-01-2006 € 49,95
 studenten € 19,50;
 buitenland € 109,00
 - abonnementsjaar loopt van
 1 januari t/m 31 december
 - opzegging van het abonnement dient 1
 maand voor aanvang van het nieuwe abon-
 nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
 geschieden (voor 1 december)
 Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom
 verkrijgbaar bij de Chr. Blinden-
 bibliotheek voor blinden en slecht-
 zienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
 fax 050-4091252
 e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
 Prijs: € 0,45 per mm.
 Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
 gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
 blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
 ISSN 0165-5191

Hoe zijn we in Gods toekomst?

Al eerder stond ik stil bij de vraag: hoe gaat het met onze wereld in Gods toekomst? Gaat zij straks helemaal ten onder en komt er een geheel nieuwe wereld? Wat betekent het dat wij naar Gods belofte een nieuwe hemel en een nieuwe aarde verwachten (vgl. 2 Petr. 3:13)? Is er bij alle discontinuïteit toch ook sprake van continuïteit?¹⁾

A.N. Hendriks ■

In dit artikel denken wij na over onszelf. Hoe gaat het met ons als gelovigen in Gods toekomst? Er staat ons een grote verandering te wachten. Eens zal het vernieuwende werk van de Heilige Geest worden voltooid. Blijven wij onszelf, worden wij echt verlost? En als dat het geval is, hoe zal dat dan zijn? Laat God ook wat onze persoonlijkheid en onze lichamelijkeheid betreft, niet varen het werk van zijn handen? Anders gezegd: ben ik straks nog 'ik' of iemand anders? En als ik straks nog 'ik' ben, wat is er dan anders?

Bij het antwoord vinden op deze vragen, zal opnieuw blijken dat wij net als bij de verhouding van onze wereld en de toekomstige kunnen spreken van *discontinuïteit en continuïteit*.

Ons sterven

De vraag naar de discontinuïteit en continuïteit raakt niet alleen wat er met ons als Gods kinderen gebeurt als Christus verschijnt, maar ook ons *sterven*. De Schrift verkondigt ons duidelijk dat de dood de *hele* mens aangaat. Genesis 2: 17 laat daar geen misverstand over bestaan: '... ten dage dat gij daarvan eet, zult gij voorzeker sterven'.

Paulus schrijft dan ook dat het loon dat de zonde geeft, de dood is (Rom. 6:23). Vanwege de zondeval is het (door God) de *mensen* beschikt, eenmaal te sterven (Heb. 9:27). Er is in de theologie veel debat geweest over de onsterfelijkheid van de ziel ²⁾. Daarbij speelde vaak veel grieks-filosofisch gedachtegoed een rol. H. Bavinck wijst erop dat de invloed van de Griekse wijsgeer Plato verbaasd groot is geweest ³⁾.

Maar de idee van een onsterfelijk *deel* (de ziel) van de mens is in strijd met de Schrift. God alleen bezit onsterfelijkheid (1 Tim. 6:16). Door onze zonde in het paradijs is de dood over ons gekomen (Rom. 5:12) en sterven *wij* (als totale mensen) in Adam (1 Kor. 15:22). Brengt ons sterven dan alleen discontinuïteit? Is het de grote breuk met alles wat geweest is en moet de conclusie zijn dat *wij* er niet meer zijn, wan-

neer ons leven op aarde een einde neemt?

De Schrift zegt onmiskenbaar dat dit niet het geval is. Het blijkt dat het sterven zelfs voor de *ongelovigen* niet betekent dat zij er niet meer zijn. De rijke man uit de gelijkenis is in een plaats waar *hij* pijnigingen ondergaat, terwijl hij ziet en spreekt (Luk. 16:23). J. van Bruggen schrijft - in verband met de werkelijkheids-waarde van deze gelijkenis - 'Het feit dat Jezus *deze* gelijkenis kan vertellen, is dan ook een bewijs voor de realiteit van een (gescheiden) voortleven in bewustheid tussen sterven en opstanding, ook al biedt het verhaal niet de toegang tot een meer gedetailleerde kennis van die realiteit' ⁴⁾. Hoe weinig de Schrift ook zegt over het sterven van de ongelovigen, deze gelijkenis leert ons dat het 'ik', de persoon van de ongelovige niet vernietigd wordt bij het sterven. Hij bestaat voort, er is niet alleen discontinuïteit; er loopt iets door. De rijke man is nog de man die op aarde Lazarus liet creperen. Juist omdat hij *diezelfde* man is, wordt hij gepijnigd! Van Bruggen spreekt over een (gescheiden) *voortleven*. Het lijkt me nauwkeuriger om te spreken over een gescheiden *voortbestaan*. Want de Schrift gebruikt voor de toestand waarin de ongelovigen na het sterven verkeren, nooit het woordje 'leven'. Integendeel, de gestorven ongelovigen worden 'doden' genoemd (vgl. Op. 20:5). Maar al zijn zij 'doden', aan hun zijn als mens is geen einde gekomen. Gods toorn die al op hen rustte tijdens hun aardse bestaan, blijft ook na hun sterven op hen (vgl. Joh. 3:36). De gelijkenis leert ons dat het sterven wel het einde is van het aardse menselijk bestaan, maar niet het einde van de *mens* betekent. Er is ook sprake van continuïteit. Een continuïteit die niet terug te voeren is op een 'onsterfelijke ziel', maar op *Gods* wil en werk ⁵⁾. Hij houdt de persoon van de ongelovige dwars door het sterven heen in stand. Hij deed de rijke man komen in de plaats van de pijnigingen, want Hij wil ook na het sterven zijn toorn aan de goddelozen betonen. Er is continuïteit. Maar het is een continuïteit die te maken heeft met Gods toorn. Was

het met het sterven maar afgelopen en uit voor de ongelovigen! Maar het is anders. Als persoon bestaan zij voort en ervaren hoe Gods toorn op hen *blijft*.

Gelukkig is Gods kinderen bij het sterven een ander lot beschoren. Hun sterven is door Christus' overwinning totaal anders dan dat van de ongelovigen. Het mag voor hen een 'heengaan' naar Christus zijn (Fil. 1:23), een 'bij de Here intrek nemen' (2 Kor. 5:8). Zij bezitten reeds het eeuwige leven (Joh. 3:16,36). Een leven dat bestaat in het 'kennen' van hun Redder (Joh. 17:3). Dat eeuwige leven, die gemeenschap met Christus, wordt niet verbroken bij het sterven. Integendeel, die gemeenschap wordt nog heerlijker, want ze wordt niet meer gestoord door zonde en kleingeloof. Paulus noemt het sterven 'winst' (Fil. 1:21). Het is daarin winst voor Gods kinderen dat zij op een geheel nieuwe en storeloze manier en in nog niet gekende intensiteit de gemeenschap met Christus mogen genieten.

Hoezeer het einde van ons aardse leven door de overwinning van de Here Jezus veranderd is, leert Hij ons wanneer Hij zegt dat wie in Hem gelooft, in eeuwigheid *niet zal sterven* (Joh. 11:26) en *zal leven*, ook al is hij gestorven (Joh. 11:25). Er is zeker veel discontinuïteit bij ons sterven. Aan ons bestaan hier komt een eind. Wij moeten alles loslaten. *Wij sterven*. Tegelijk is er een wonderlijke continuïteit: *onze* gemeenschap met Christus blijft, ja, wordt verheerlijkt. Wij sterven, maar tegelijk is waar: *zie, wij leven!* Lazarus verkeert in Abrahams schoot. Het is *dezelfde* Lazarus die vol zweren indertijd bij de rijke man op de stoep lag. En het is *dezelfde* Abraham, die door de Here gesteld werd tot vader van alle gelovigen! God haalt ons werkelijk door het sterven heen. Wij nemen bij de Here onze intrek. Ons 'ik' gaat bij het sterven niet ten onder. Het leeft dankzij Christus' overwinning door, het is 'bij de Here' of 'met Christus'.

De tussentoestand

In de gereformeerde theologie noemt men de tijd na het sterven en voor de terugkomst van de Here Jezus gewoonlijk de *tussentoestand*. Dit spraakgebruik wil honoreren dat alles in het Nieuwe Testament gericht staat op Christus' komst in heerlijkheid en dat de volle heerlijkheid nog toekomst is. Gestorven gelovigen kennen wel hemels geluk, maar zijn nog niet tot 'de volmaaktheid' (vgl. Heb. 11:40) gekomen. Het bestaan van deze 'tussentoestand' is niet onbestreden gebleven. Calvijn moest zich al keren tegen Wederdopers die beweerden dat de zielen van gestorven mensen slapen tot het laatste oordeel en dat er dus geen bewust voortbestaan is na de dood⁶. Bij de kritiek die ook later klinkt, gaat het om drie invalshoeken. Allereerst is er bezwaar vanuit de *eschatologie* (de leer van de laatste dingen): het stellen van een tussentoestand legt te veel accent op het zalig lot van de enkeling, terwijl het Nieuwe

Testament juist de nadruk heeft op het laatste oordeel. Er is hier een gevaarlijke verenging van de bijbelse toekomstverwachting⁷.

De gereformeerde predikant A.A. Leenhouts oefent kritiek vanuit de *chronologie* (de leer van de tijd). Hij redeneert vanuit een bepaalde opvatting van tijd en eeuwigheid en meent dat Gods gestorven kinderen 'uit de tijd' zijn.

Daarom wordt na het sterven niets meer 'beleefd'. Hij gebruikt het beeld van de treinreiziger die in slaap valt om pas bij het station van aankomst wakker te worden. Voor Gods kinderen valt het moment van het sterven samen met de jongste dag⁸.

Bij de gereformeerde-vrijgemaakte predikant B. Telder treffen wij vooral bezwaren aan vanuit de *antropologie* (de leer van de mens). Hij keert zich fel tegen de dichotomistische opvatting waarbij de mens gezien wordt als uit twee (substantiële) delen samengesteld: uit lichaam én ziel⁹. Hij ziet in Zondag 22 van de Heidelbergse Catechismus een spreken in termen die aan een onbijbelse antropologie zijn ontleend. Er gaat bij het sterven niet een 'ziel' naar de hemel. 'Eenmaal zullen wij inslapen en de volgende dag weer wakker worden. Dan zijn we ontslapen, weggeslapen in de slaap des doods. Maar ook dan worden we eens weer wakker gemaakt ten laatste dage, als de bazuin zal slaan en de Here op de wolken des hemels verschijnen zal'¹⁰.

Deze kritiek is echter voor het forum van de Schrift niet houdbaar. Ik wees al op de gelijkernis van de rijke man en de arme Lazarus. Er is voor Gods kinderen wel degelijk na het sterven *bewust* hemels geluk. De bandiet aan het kruis kreeg de belofte: '... *heden* zult gij met Mij in het paradijs zijn' (Luk. 23:43). Paulus ziet de winst van het sterven in het met Christus zijn (Fil. 1:23) en noemt het sterven een intrek nemen bij de Here (2 Kor. 5:8).

Wat dit 'met Christus zijn' *concreet* inhoudt, daarover is de Schrift sober. Wij horen over een 'rusten van hun moeiten' (Op. 14:13). Gods kinderen mogen uitrusten van al wat zij op aarde om Christus' wil geleden hebben. Zij mogen ervaren dat er een 'sabbatsrust' overblijft voor het volk van God (Heb. 4:9). Wij horen ook hoe de 'zielen' van de bloedgetuigen roepen om Gods wraak (Op. 6:10). Wij lezen zelfs dat Gods gestorven kinderen priesters van God en van Christus zijn en met Christus als koningen regeren (Op. 20:6). Het spreekt alles van *bewust* leven na het sterven en van een *beleefde* heerlijkheid.

Er is voor de gelovigen geen intermezzo van een slapen in het graf. Integendeel, zij delen bij het sterven in 'de eerste opstanding' (Op. 20:8). Johannes ziet hoe gestorven martelaren weer 'levend worden' (Op. 20:4). Wij kunnen ook vertalen: weer *begonnen* te leven. Hij ziet hoe het sterven voor hen een doorgang tot het leven is! Opvallend is dat Johannes, hoewel hij niet spreekt over een *lichamelijke* opstanding, toch zegt dat zij (de onthoofden) weer begonnen te leven. Wij ontdekken hier weer de continuïteit

dankzij Christus overwinning op de dood. De martelaren leven voort! Hun 'ik' is niet ten ondergegaan. Zij zijn het echt die met Christus regeren.

'Mijn ziel'

Het zal de lezer niet ontgaan zijn dat ik in verband met het voortbestaan van ongelovigen en het voortleven van gelovigen na het sterven sprak ik over hun 'ik' of hun 'persoon'. Onze belijdenis gebruikt hier het woord *ziel*. Antwoord 57 van de Heidelbergse belijdt dat 'mijn ziel' na dit leven terstond tot Christus haar Hoofd wordt opgenomen. Artikel 37 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis spreekt over 'de zielen' van de gestorvenen, die straks met het eigen lichaam verenigd zullen worden. Niet te ontkennen is dat onze gereformeerde vaders in hun visie op de mens 'de ziel' nogal eens te scherp contrasteren met een daarvan onderscheiden lichaam en zo uit het oog verloren hoezeer de Schrift de mens als een eenheid ziet. Maar wie, zoals B. Telder deed, *daarom* geen goed woord voor het spreken van de Heidelbergse over heeft, gaat tekort door de bocht. Het spreken van de Catechismus over 'mijn' ziel in verband met het sterven van Gods kinderen is wel goed te verdedigen en behoeft niet een knieval te betekenen voor een (Grieks) dichotomistisch mensbeeld. Het woord 'ziel' (*nefes* in het Oude Testament en *psuché* in het Nieuwe Testament) heeft een breed betekenisveld¹¹⁾. Het kan staan voor 'levensadem' (1 Kon. 17:21; Hand. 20:10), voor 'levenskracht' (Lev. 17:11), voor het innerlijke van de mens (Deut. 10:18; Luk. 2:35), maar ook voor de *mens zelf* (Ez. 18:4; Hand. 2:41). In het verlengde van de laatst genoemde betekenis ligt het spreken over de 'zielen' van de gestorven martelaren in de Openbaring (6:10; 20:4) en het spreken van Petrus over 'de redding van de 'zielen' als doel van het geloof (1 Petr. 1:9). Wanneer de Catechismus belijdt dat 'mijn ziel' na dit leven terstond tot God wordt opgenomen, sluit dat aan bij het spraakgebruik van de Schrift. Wij mogen dit zo verstaan dat de *gelovige zelf* wordt opgenomen. Zijn 'ik', zijn 'persoon' wordt door de dood heengehaald. Het sterven is voor hem inderdaad een 'doorgang' (antw. 42 HC). Als zijn 'ik' uit zou vallen, is er van een werkelijke *doorgang* geen sprake. Dat wij de aanduiding 'ziel' in antwoord 57 zo mogen opvatten, blijkt ook uit antwoord 58: na dit leven zal ik volkomen heerlijkheid bezitten. Hier wordt het woord 'ziel' afgewisseld met het woordje ik!

Wij kunnen ons van dit voortleven van onszelf bij Christus geen voorstelling maken. Wij missen onze aardse constitutie waarin onze geestelijke activiteiten verbonden zijn met onze hersenen en zenuwen. Hoe kan men zien, roepen en zelfs regeren, zonder lichamelijke ogen, mond en hersenen? Dit blijft een *geheimenis* waarvan wij met K. Schilder mogen zeggen: "Zou het voor God te wonderlijk zijn, den *zoon*

(den mensch) te geven, wat de *knecht* (de engel) ontving?"¹²⁾.

De opstanding van ons lichaam.

Het geluk dat wij na het sterven direct mogen beleven, is inderdaad nog niet 'de volmaakt-hed' (Heb. 11:40). Paulus schrijft dat wij verwachten 'de verlossing van ons *lichaam*' (Rom. 8:23). Hij doelt daarmee op de verlossing van onze menselijke bestaanswijze, zoals wij die nu kennen. Heel dit bestaan - in zijn verbondenheid van het psychische en fysieke - wordt eens verlost. Dat bedoelt de kerk wanneer zij in haar Credo de opstanding van *het vlees* belijdt.

Deze belijdenis kreeg al heel vroeg een plaats in het Credo, doordat de kerk zich te weer moest stellen tegen een spiritualisme dat de zaligheid al bereikt achtte, wanneer de ziel het lichaam verlaten had. Reeds in het Nieuwe Testament horen wij van deze dwaling (vgl. 1 Kor. 15:12; 2 Tim. 2:18).

Daartegenover getuigt het Nieuwe Testament dat er wel degelijk ook verlossing is voor ons lichamelijk bestaan. Het is zelfs zo dat met Christus' opstanding, de opstanding van ons lichaam onlosmakelijk verbonden is. Paulus schrijft immers: 'God heeft niet alleen de Here opgewekt, maar zal ook ons opwekken door zijn kracht' (1 Kor. 6:14) en hij zegt dat Christus is opgewekt *als* 'Eersteling van hen die ontslapen zijn' (1 Kor. 15:20). Hoezeer onze verrijzenis uit het graf met Christus' opstanding gegeven is, benadrukt de apostel wanneer hij duidelijk maakt dat men niet geloven kan aan Christus' opwekking en tegelijk nog kan dubbiëren over een opwekking van de doden (1 Kor. 15:12,13,16).

Vanwege Christus' overwinning op Pasen verwachten wij de dag waarop Hij 'ons vernederd lichaam veranderen zal, zodat het aan zijn verheerlijkt lichaam gelijkvormig wordt' (Fil. 3:21). Wanneer wij nagaan wat de Schrift zegt over 'het toekomstige lichaam' (vgl. 1 Kor. 15:37), dan treft ons allereerst de *discontinuïteit*. 'Vernederd staat tegenover 'verheerlijkt' (Fil. 3:21). 'natuurlijk' tegenover 'geestelijk' (1 Kor. 15:44), 'vergankelijkheid' tegenover 'ónvergankelijkheid' (1 Kor. 15:42), 'oneer' tegenover 'heerlijkheid', 'zwakheid' tegenover 'kracht' (1 Kor. 15:43), 'sterfelijk' tegenover 'onsterfelijkheid' (1 Kor. 15:53).

Zo rijst de vraag: is er nog wel sprake van enige *continuïteit* tussen ons lichamelijk bestaan van nu én het lichaam van de toekomst? Krijgen wij een totaal nieuw lichaam dat niets meer van doen heeft met het lichaam dat in het graf wordt gelegd?

De kerk heeft ook hier heel duidelijk *continuïteit* beleden. De Heidelbergse zegt dat *dit mijn vlees* door de kracht van Christus wordt opgewekt (antw. 57).

Artikel 37 NGB spreekt er zelfs van dat al de gestorvenen uit de aarde zullen verrijzen en dat hun zielen verenigd worden '*met het eigen lichaam waarin zij geleefd hebben*'.

Ik denk dat de kerk hier naar de Schrift spreekt. Paulus heeft het over *'dit'* vergankelijke dat onvergankelijkheid moet aandoen (1 Kor. 15:53) en over *ons* vernederd lichaam dat aan het verheerlijkte lichaam van Christus gelijkvormig zal worden (Fil. 3:21). De Here laat ook wat ons lichamelijk leven betreft, het werk van zijn hand niet varen. In zijn verlossing doet Hij zijn scheppingswerk niet over, maar bevrijdt het van alle gevolgen van de zonde. Het is echt het lichaam waarin wij *nu* leven, dat aan het graf wordt ontruikt en verheerlijkt wordt. Wij krijgen echt *ons eigen* lichaam terug, het lichamelijk bestaan, dat aan onze specifieke persoonlijkheid is verbonden en die tot uitdrukking brengt.

Theologen hebben geprobeerd deze wondere continuïteit nader aan te duiden. A. Kuiper bijvoorbeeld heeft het dan over 'de onzichtbare kiem' van ons lichaam die bewaard blijft (13). En H. Bavinck spreekt over een 'organische grondvorm' die als zaad dient voor het lichaam van de opstanding (14).

Maar wij moeten erkennen dat wij met deze onderscheidingen in speculaties terechtkomen. De Schrift onthult ons niet het wonder van deze continuïteit. Wij ontvangen straks een verheerlijkt lichaam, maar *hoe* dit lichaam toch tegelijk ook het lichaam is, waarin wij hier op aarde hebben geleefd, is het geheim van de Heilige Geest die ons sterfelijk lichaam levens zal maken (Rom. 8:11) (15). J. van Genderen spreekt dan ook terecht van een 'pneumatologische continuïteit' (16). Ons lichaam van nu wordt een 'Geestelijk lichaam' (1 Kor. 15:44). Een lichaam, gewerkt en beheerst door de Heilige Geest. En zo zal het ook onvergankelijk, onsterfelijk zijn, toonbeeld van glorie en kracht (1 Kor. 15:42,43,53).

Het zal in zijn verschijning gelijk zijn aan het verheerlijkte lichaam, waarmee onze Redder uit de dood opstond. Het zal echt een *lichaam* zijn: de leerlingen konden Jezus' handen en zijde zien (Joh. 20:20) en zij kregen verlof Hem te betasten om te ontdekken dat Hij geen geest was (zonder vlees en botten) (Luc. 24:39) (17).

De kerk doet in haar Credo een hoge worp door niet te spreken over de 'opwekking', maar de *opstanding* van het vlees. Het is niet een te hoge worp, want Paulus verkondigt dat *zij* die in Christus gestorven zijn, het eerst zullen *opstaan* (1 Thes. 4:16; vgl. 'opstanding' in Heb. 6:2). Hier wordt wel heel kras de wondere continuïteit aangewezen! Niet maar een 'stoffelijk overschot' wordt straks opgewekt, maar *ik* sta op uit het graf. De Heilige Geest is zozeer de Levensmaker, dat Hij *mij* doet *opstaan*, op mijn benen doet staan, zodat ik niet meer *neerlig* in het stof van de dood. Het is als bij de Here Jezus: Hij werd opgewekt (Rom. 6:4) en tegelijk geldt: Hij stond uit de dood op (Luc. 24:46). Wanneer wij tenvolle laten gelden dat het straks niet enkel gaat om een opwekking (= een daad van de Geest), maar ook om een opstanding (= een daad van ons door de Geest), dan

lijkt me op de spreekwijze van de Catechismus wel wat af te dingen. Hij wekt de indruk in antwoord 57 dat *eerst* mijn vlees wordt opgewekt en dat *daarna* mijn ziel weer met dit opgewekte vlees verenigd wordt. Artikel 37 NGB zegt het zelfs heel duidelijk: '... al de gestorvenen zullen uit de aarde verrijzen en de zielen zullen verenigd worden met het eigen lichaam, waarin zij geleefd hebben. De bedoeling van artikel 37 is wel helder. De kerk wil belijden dat alle mensen straks 'persoonlijk', als complete mensen geoordeeld zullen worden. Er komen niet slechts 'zielen' voor Christus' rechterstoel. Maar waar Zondag 22 juist de weelde van de *opstanding* van het vlees wil verkondigen, lijkt me de manier waarop hij het zegt, ontoereikend om het wonder van straks uit te drukken. Mijn vlees wordt niet slechts opgewekt, maar *ik sta ook op*. En dat betekent dat mijn 'ik' er niet na de opwekking van mijn vlees bij komt, maar dat het er dan reeds *bij* is! Opwekking en opstanding zijn door de kracht van de Geest ineen. Het is straks opgewekt worden en tegelijk ook opstaan. Daarom kan Paulus schrijven dat zij die in Christus gestorven zijn, het eerst zullen *opstaan*.

Tenslotte

Er blijft over veel waar wij het in dit artikel over hadden, de sluier van het geheimenis liggen. Antropologisch kunnen wij niets verhelderen. Het is nog niet geopenbaard wat wij zijn zullen (1 Joh. 3:2). Wel is duidelijk geworden dat er naast veel discontinuïteit, ook sprake is van continuïteit tussen wat wij nu zijn en zullen zijn. Hij, die ons weefde in de moederschoot door ons op te nemen bij Christus, Hij verlost het geheel door *ons* vlees op te wekken in heerlijkheid. Hoe volkomen zijn 'bevrijding' (vgl. Heb. 2:15) straks is, blijkt daarin dat wij zelfs opstaan uit het graf. De Here Jezus is werkelijk een *volkomen* Verlosser, die ons hele menszijn verlost. Hij is het die door zijn Geest ons als complete mensen herstelt en geneest. Door alle discontinuïteit bij het sterven heen maakt Hij het waar: ik zal *ik* zijn, niet iemand anders, maar wel geheel anders! Wij mogen er zeker van zijn: de verlossing is echt *verlossing*!

Dr. A.N. Hendriks is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum

Noten

- 1). Vgl. 'Onze wereld in Gods toekomst', *De Reformatie*, jrg. 81, nr. 6 en 7.
- 2). Zie voor de discussie in gereformeerde kring in de jaren dertig van de vorige eeuw G.C. Berkouwer, *De mens het beeld Gods*, Kampen 1957, p. 284v. Tot de 'meningsverschillen' waarover de generale synode van Sneek in 1942 een uitspraak deed, behoorde ook 'de onsterfelijkheid der ziel' vgl. *Acta van de voortgezette generale synode van Sneek 1939*, Kampen, z.j. p. 97.
- 3). H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek*, IV, 1930, p. 567.

- 4). Jakob van Bruggen, *Lucas. Het evangelie als voorgeschiedenis*, Kampen (1993), p.311.
- 5). H. Bavinck zegt: 'Indien de ziel blijft voortbestaan, kan dat alleen geschieden door Gods alomtegenwoordige kracht' (a.w., p.571). K. Schilder, 'Is er een "tusschentoestand?"' XIX ' *De Reformatie*, jrg.21, p 303, stelt: God 'heeft hem (de mens) zóó gemaakt, dat precies ál datgene wat over den mensch besloten was, in zijn menselijke constitutie zou kunnen worden opgenomen en verwerkelijkt. Met andere woorden: is een tusschentoestand door God *voorgenomen* in zijn besluit, *dan is de mensch daarop aangelegd*'.
- 6). Vgl. W. Balke, *Calvijn en de doperse radicalen*, Amsterdam 1977, p.29v.
- 7). Vgl. G.C. Berkouwer, *De wederkomst van Christus*, I, Kampen 1961, p.43 verwijst naar P. Althaus, die in 1933 een studie over de laatste dingen publiceerde.
- 8). Vgl. A.A. Leenhouts, *In een punt des tijds*, Kampen 1945, p. 25v. K. Schilder gaf er een kritische bespreking van in *De Reformatie*, jrg. 21, nrs. 18-45.
- 9) Vgl. B. Telder, *Sterven... en dan?*, Kampen 1960, p. 21 en 23.
- 10) B. Telder, a.w., p. 40. Voor een grondige weerlegging van Telders opvatting zie J.R. Wiskerke, *Leven tussen sterven en opstanding*, Goes 1963.
- 11) Vgl. M. Rotman, 'ziel' in: *Woordenboek voor bijbellezers*, red. A. Noordegraaf e.a., Zoetermeer (2005), p. 746v. Vgl. ook J.R. Wiskerke, a.w., p. 207v.
- 12) K. Schilder, a.a., p. 303.
- 13) A. Kuyper *De Gemeente Gratie*, I, Kampen z.j., p. 457. Vgl. A. Kuyper, *Van de Voleinding*, II, Kampen 1935: 'Ook zal het grondtype van ons wezen, voor zoover dit in ons lichaam is uitgedrukt blijven wat het is ...'.
- 14) H. Bavinck, a.w., p. 679.
- 15) Voor een bespreking van 1 Kor. 6:13 (God zal 'de maag' teniet doen). En Luc. 20:35 (in de opstanding huwen zij niet) zie A.N. Hendriks, *Die in de waarheid leidt. Bijdragen over de Heilige Geest en zijn werk*, (Heerenveen 2002), p. 139 noot 22.
- 16) Breder hierover A.N. Hendriks, a.w., p. 133v.
- 17) idem

persberichten

Zendtijd voor kerken via Radio 747

Op D.V. zondag 8 januari a.s. wordt via de radio een kerkdienst uitgezonden van de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt in Ede-Zuid. Voorganger is ds. Jan Wesseling; hij preekt over het thema 'Ik wens u geen gelukkig nieuwjaar.' Voor meer info, zie www.zvk.nl.

Kerktelefonie?

Vraag de Stichting IKN om een deskundig advies

sikn

stichting intermediair kerktelefonie nederland

De sIKN Beheer behartigt de belangen van kerken en kerktelefoongebruikers. Dit doen we concreet door betaalbare alternatieven te bieden voor de traditionele kerktelefoon. In samenwerking met gespecialiseerde partners ontwikkelen en installeren we complete oplossingen.

Stichting IKN Beheer
Golf van Biskaje 4-a 11
3446 CP Woerden
Tel (0348) 41 09 07
Fax (0348) 41 09 47
info@sikn.nl
www.sikn.nl

De sIKN Beheer biedt drie systemen, waarmee thuisblijvers snel en relatief voordelig kunnen meeluisteren: via de kabel, via de telefoon en via de ether. Bent u zich aan het oriënteren op de mogelijkheden? Vraag ons om gericht advies of kijk voor meer informatie op onze website: www.sikn.nl. Telefonisch zijn wij bereikbaar van 12.00 - 14.30 uur.

Op Oudjaarsavond, zaterdag 31 december a.s. wordt via de radio een kerkdienst uitgezonden van de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt in Ridderkerk. Voorganger in deze Oudjaarsdienst is ds. Bas van Zuijlekom; hij preekt over het thema 'Nooit meer oud, alleen maar nieuw.' De samenzang in de dienst wordt begeleid door Dries Nelemans (orgel), Fenneke Groeneveld

(piano) en door een blazersensemble (Peter Boelhouters, Ruud en Anneke van der Hout, Anne Klaas Miedema, Jelle Miedema en Roel Roskam).

Na afloop van de uitzending is er gelegenheid om met leden van de gemeente in Ridderkerk na te praten via 035-6727373. Op hetzelfde nummer is de tekst van de preek verkrijgbaar, of bij Stichting Zendtijd voor Kerken, Postbus 94, 1200 AB Hilversum. Op dit adres zijn ook geluidscassettes en CD's te bestellen. Voor meer info, zie www.zvk.nl.

**Het volgende nummer verschijnt
Deo Volente op 7 januari 2006**

Nieuwe solidariteit vraagt aandacht voor gezamenlijk bestaan

Er vindt een stevige bezinning plaats op het begrip solidariteit. In dat woord vat ik ook het mooiere woord 'naasteliefde' en gemeenschap. Onlangs verscheen de uitgave "Over de Schutting", op weg naar nieuwe solidariteit. Eerder pleitte minister-president Balkenende voor de participatiemaatschappij in plaats van de huidige verzorgingsstaat. Het christelijk sociaal congres was ingericht rond dit thema. Het gezamenlijk bestaan van mensen in onze samenleving vraagt nieuwe aandacht. In kerkelijke termen ligt meer aandacht voor het priesterschap en de gemeenschap der heiligen in het verlengde van deze wending in het denken over de verzorgingsstaat.

J. Westert ■

Balkenende¹⁾ neemt een verschuiving waar van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving. De wending zit daarin, dat de participatiesamenleving zich meer richt naar burgers en hun verantwoordelijkheid voor het vormgeven van hun gezamenlijk bestaan. Het gaat ondermeer om meer aandacht voor de menselijke maat in maatschappelijke vraagstukken. Die kanteling in het denken over de overheid van Balkenende komt niet uit de lucht vallen. De solidariteit van de verzorgingsstaat is verticaal georganiseerd. De overheid organiseert en voert uit. De nieuwe solidariteit van de participatiesamenleving vraagt om een meer horizontale invulling. Burgers en gemeenschappen zijn zelf de dragers onder hun gezamenlijk bestaan. In de recente uitgave *Over de schutting*²⁾ van Christen-Unie, Sensor en het GMV wordt dit actuele thema vanuit verschillende invalshoeken stevig belicht.

Solidariteitsconcept

De solidariteit van de verzorgingsstaat is verticaal georganiseerd en gebaseerd op collectieve regelingen. Ten behoeve van een rechtvaardige sociale maatschappij moesten er arrangementen komen om groepen mensen, die zichzelf niet of onvoldoende konden redden een basis voor hun bestaan te geven. De AOW is daar een voorbeeld van. De WAO en de bijstand zijn andere voorbeelden. Op het terrein van de AWBZ is er veel ontwikkeld. Het zijn voorzie-

ningen uit de industriële massasamenleving. Die maatschappij is in een aantal decennia drastisch veranderd. Burgers voorzien steeds meer in hun eigen levensonderhoud en niet alleen voor dit moment, maar ook in het kader van hun levensloop. De collectieve voorzieningen zijn niet meer een noodverband, waar je van gebruikt als je niet anders kunt. Ze vormen de basis om je levensloop op te plannen. Denk aan het pensioen. Het komt bovenop de AOW. Burgers calculeren de rechten van de rechtstaat in. Ontwikkelingen als individualisering, emancipatie, secularisatie en cultuurverandering hebben bevorderd, dat het oorspronkelijke solidariteitsconcept van de verzorgingsstaat is uitgehold. De waardering van de AOW in de jaren vijftig is van een geheel andere orde dan de waardering nu. Waar we het toen gewoon vonden dat ieder meebetaalde voor ouderen, staat die vanzelfsprekendheid tussen generaties nu (en niet geheel onterecht) onder druk. De door de overheid georganiseerde solidariteit is afgenomen. Dat wisten we natuurlijk al. Al vele jaren staat de verzorgingsstaat ter discussie, omdat zij financieel onhoudbaar is geworden. Zo is er op vele regelingen ingegrepen en bezuinigd: werkloosheidsvoorzieningen en arbeidsongeschiktheidsregelingen. De wederkerigheid in het recht op een uitkering wordt veel sterker benadrukt. Niet solliciteren, dan ook geen uitkering. Echter nog steeds gaat het om een verticaal solidariteitsconcept. De overheid organiseert en draagt de verzorgingsstaat

en geeft rechten af. Inmiddels is die verzorgingsstaat zo ver van de burger afkomen te staan, en werkt niet samenbindend voor burgers.

Bovendien is zij zo bureaucratisch ingewikkeld geworden, dat zij geen echt antwoord meer geeft voor de kwetsbare groepen. Van publieke voorzieningen heeft de middenklasse het meeste profijt. Rien Rouw³⁾ van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling constateerde onlangs terecht, dat de verzorgingsstaat er niet altijd in is geslaagd om een schild voor de

nog steeds gaat het om een verticaal solidariteitsconcept

zwakken te zijn. Dat heeft alles te maken met de emancipatie van de burgers, maar ook met de arrangementen, die door de overheid ontwikkeld zijn. Zo is de professionele zorg geworden tot een zeer zelfstandig systeem. Zorg is uit handen gegeven aan grote en professionele organisaties. Het zorgproces in de samenleving is steeds verder buiten beeld geraakt. De laatste tijd wordt in de herwaardering van de mantelzorg weer iets zichtbaar van participatie. De jeugdhulpverlening is een vreemd en verlamd systeem. In het onderwijs is het al niet anders. Dat is een professioneel systeem van het verstrekken van onderwijsdiensten met ouders en studenten in een consumentenrol. Voor degenen die aan de goede kant van de kennisstreep zitten, is dat nog niet zo erg, maar er is ook de worsteling hoe onderwijs betekenis kan toevoegen voor juist de kwetsbare groepen.

Meedansen

Het zijn voorbeelden van dat de kanteling van de verzorgingsstaat samen op moet gaan, beter nog vooraf moet worden gegaan door een diepgaand gesprek over de herwaardering van solidariteit en nieuwe gemeenschapsvorming. Het ideaal van de verzorgingsstaat met gelijke rechten en waardering voor iedereen heeft gefaald. De nieuwe standen/klassen in onze maatschappij weten hun weg in het bureaucratisch systeem. De nieuwe eigenaren van dat systeem weten bovendien goed voor zichzelf te zorgen. Zie de steeds terugkerende discussie over de topsalarissen in de publieke sector. De verzorgingsstaat heeft zijn eigen nieuwe klasse opgeleid; ver weg van participatie, sociale cohesie en gezamenlijk bestaan. Enigszins nostalgisch vertelde iemand mij eens het verhaal over een gehandicapte jongen in zijn vroegere plattelandsdorp. Er was geen discussie over zijn plaats in de samenleving. Hij hoorde erbij. We organiseerden zinvol werk. Er waren geen regels, die zeiden dat werk concurrentievervalsend was. Er was geen persoonsgebonden budget nodig om zorg professioneel van de buurvrouw in te kopen. We stonden voor gezamenlijk bestaan. Dit beeld valt in de

hedendaagse maatschappij niet terug te plaatsen. En het kan onmiddellijk worden ontkracht met wat er ook toen mis ging. Maar het verhaal zegt vooral iets over de behoefte om solidariteit weer horizontaal, tussen burgers en in hun gemeenschap vorm te geven. Nieuwe solidariteit betekent terug naar de burger, opnieuw nadenken over nieuwe vormen van sociale cohesie en ondersteuning in en door de gemeenschap zelf. De overheid, de professionele zorg-, of onderwijsaanbieders moeten zichzelf gaan zien als één van de partners in het sociale netwerk van burgers/cliënten. Rien Rouw sprak over een meedansende overheid. In De nieuwe overheid⁴⁾ heb ik gepleit voor een interactieve verantwoordelijkheidstoets. De overheid geeft richting aan en biedt ruimte, waarbij de eigen verantwoordelijkheid van burgers en/of verbanden uitgangspunt is en gestimuleerd zal worden. De overheid moet in die benadering veel meer meedansen in een benadering, waar meer diversiteit en maatwerk mogelijk is. Dat geldt ook voor machtige zorginstituten, die nu vraagsturing met de mond belijden, maar strak sturende economische kaders kennen.

Anders ondersteunen

De kanteling van de verzorgingsstaat vraagt dus om andere vormen van ondersteuning. De Wet Maatschappelijke Ondersteuning is een poging van de overheid om die kanteling door te voeren. De discussie over deze wet gaat tot nu toe echter vooral over het recht op zorg en de economische randvoorwaarden, waaronder de wet wordt ingevoerd. Enerzijds is dat terecht omdat de wet tevens een bezuiniging inhoudt. Anderzijds is dat slecht, omdat zo het gesprek over solidariteit meteen weer in de oude kaders is geplaatst. Wil maatschappelijke ondersteuning slagen en bijdragen aan een maatschappij, waar participatie meer handen en voeten krijgt, moeten initiatieven meer bodem up van uit de burgers en organisaties tot stand komen. Het gaat immers om de rol van de burger in de participatiesamenleving en hun verbanden, die een gelijkwaardige plaats krijgen in een integrale benadering. Gezamenlijk bestaan vraagt om een andere maatschappelijke rol van de overheid en van zorgorganisaties, onderwijsinstituten, uitkeringsorganisaties en van de burger. Namens de laatste wordt tot nu toe als belangrijkste opgemerkt dat cliëntenparticipatie en medezeggenschap belangrijk zijn. Met alle respect, dat is niet het antwoord op de op het eerste gezicht onontkoombare ontwikkeling dat het huidige solidariteitsconcept, gebaseerd op collectieve voorzieningen voorbij is.

Nieuwe verbindingen

In de nieuwe opvattingen wordt een sterker beroep gedaan op horizontale verbindingen tussen mensen. In een geanonimiseerde en geïndividualiseerde samenleving houdt dit in

dat er aandacht moet worden geschonken aan gezamenlijkheid en gemeenschapsvorming. Vanuit de gehandicaptensector weet ik dat gezamenlijk bestaan in woorden prima valt vorm te geven, maar de praktijk is weerbarstig. Het is ook een illusie te menen, dat een sociale rechtsstaat zonder de overheid kan. Die overheid moet vooral haar voorzieningen anders vormgeven en faciliteren, meer meedansen op het ritme van de samenleving. Terecht wijzen Kuiper en Visser er dan ook op, dat meer visie op nieuwe solidariteit nodig is. De waardering voor de publieke bijdrage van organisaties en verbanden vraagt aandacht, wil de omvorming naar een participatiesamenleving geen slag in de lucht blijken te zijn. Burgers zijn verrast door de wending in het denken van de overheid en zijn daarop ook niet voorbereid. De manier waarop participatie en de anonieme, geïndividualiseerde leefpatronen op een nieuwe manier kunnen worden verbonden, kent nog heel veel uitdagingen.

Beleidsagenda

In het boek *Over de schutting* bepleiten Kuiper en Vissers een agenda met bezinningsthema's. Ter afsluiting vermeld ik hun zes punten en voeg er twee aan toe, waar ik in de kerkgemeenschap graag meer aandacht voor vraag.

- *Aandacht voor de sociale rechtsstaat.*

Sociale gerechtigheid is geen loze politieke slogan. Tegen die achtergrond vraagt de rol van de overheid als schild voor de zwakken om vernieuwing van de normatieve christelijke visie op de overheid. De overheid als schild voor de zwakken is soms ook een uitgehold begrip geworden. En in het denken van gereformeerden over de afgelopen vijftig jaar valt ook een al te vaste visie op de overheid en het overheidsdomein te bespeuren.

- *Solidariteit vraagt normatief inzicht.*

Het kan geen oppervlakkig begrip zijn. Solidariteit hoort een 'verinnerlijkt thema' van burgers zijn, die inhoud willen geven aan een gezamenlijk bestaan. Daarom heeft naastenliefde voor mij een diepere betekenis. Het liefhebben van God boven alles en je medeburger/mens als jezelf, kun je niet buiten jezelf plaatsen. Liefde tot de naaste, die net zo groot is als liefde voor je zelf, betekent in termen van nieuwe solidariteit een geweldige stap voorwaarts in de hedendaagse eigen-belang-samenleving.

- *Verandering vraagt politieke stabiliteit.*

Verandering vergt leiderschap met een persoonlijk commitment; leiders, die op basis daarvan hun visie uitdragen. In zekere zin is dat een pleidooi voor een breuk met de politieke kermis van nu, waar politiek leiderschap vaak te weinig stabiliteit uitstraalt.

- *Noodzaak van nieuwe leefpatronen.*

Het gaat om leefpatronen, die uitstijgen boven een oriëntatie op persoonlijk calculerend gedrag. Voor oude sociale verbanden geldt dat de notie van 'gezamenlijk bestaan' centraler dient te staan. Voor organisaties als vakbeweging, werkgeversverbanden, zorgorganisaties, woningbouwcorporaties, onderwijskoepels vergt gezamenlijk bestaan een herijking van hun identiteit. Een vakbeweging die alleen nog belangenbehartiger en dienstverlener is, is het zicht op zijn bijdrage aan de vormgeving van de publieke samenleving kwijt geraakt. In het kader van gezamenlijk bestaan is er noodzaak voor een heroriëntatie op die rol. Er is ruimte voor een ANWB-plus benadering, terwijl in een geïndividualiseerde en calculerende maatschappij de focus wel erg nadrukkelijk bij het brood-en-boter-concept voor de achterban ligt. Die eenzijdige oriëntatie is bij veel belangenorganisaties (werkgevers) dominant. Organisaties in maatschappelijk middenveld moeten het lef hebben om hun idealen te verwoorden.

- *Noodzaak voor meer integraal beleid.*

In *Over de schutting* wordt naast sociale hervormingen, ook integraal beleid op het gebied van huwelijk en gezinsrecht, emancipatie en arbeidsmarktbeleid, vrijwilligerswerk en mantelzorg bepleit. Ik steun die benadering van recht en zorg. Bij een integrale benadering behoort ook het teruggeven van beroepstrots aan beroepsbeoefenaren. Dat geldt in veel overheidsdomeinen. Door alle fusies, veranderin-

het zegt iets over de behoefte om solidariteit weer horizontaal, tussen burgers en in hun gemeenschap vorm te geven

gen, en vernieuwing van managementstijlen hebben veel medewerkers (neem het CWI als voorbeeld) het geloof in de eigen organisatie verloren. Zij voeren nog slechts uit, maar het leggen van integrale verbindingen en iets van persoonlijke betrokkenheid op cliënten bouwen zij niet op. Laat staan, dat je in die context een uitkeringsgerechtigde helpt aan werk. Integraliteit en beroepstrots vereisen een einde aan het taylorisme in de bureaucratie.

- *De ontwikkeling van sociaal kapitaal is een relevant thema.*

Om de ontwikkeling naar "gezamenlijk bestaan" meer kracht te geven, verdient burgerschapsontwikkeling aandacht. Onderwijsprogramma's in het HBO en MBO zouden een verplichte maatschappelijke stage van vier maanden, naast een beroepsgerichte stage in het curriculum moeten opnemen. Die verplichting past in het competentiegerichte onderwijs. Het verbindt de ontwikkeling van beroepsgerichte competenties met de ontwikkeling van

burgerschapscompetenties. Op die manier wordt ook meer structureel bijgedragen aan het ontwikkelen van sociaal kapitaal.

· *Waardering van priesterschap aller gelovigen.* De kerkelijke gemeenschap kan een krachtige innovator zijn in de ontwikkeling van sociaal kapitaal. In de kerk worden we opgevoed met de aloude Heidelberger. Zondag 12 bepaalt ons bij drie aspecten in het ambt aller gelovigen: profeet, priester en koning. We hebben over het algemeen volop aandacht voor het profetische en het getuigende. In de christelijk sociale politiek ontbreekt het ook niet aan visie op het koningsschap. De focus in onze tijd zou maatschappelijk gezien meer uit mogen gaan naar het priesterschap in het optreden van de christen. In de woordverkondiging en diaconale bewustwording is hernieuwde aandacht voor dit aspect van het ambt der gelovigen waardevol. Soms heb je het gevoel lid/onderdeel te zijn van een goed doorvoede middenklasse kerk, waar barmhartigheid en bewogenheid geen sterk ontwikkelde lijnen zijn. In de ontwikkeling van het priesterschap kunnen kerkgemeenschappen een innoverende rol vervullen.

· *Gedachtewisseling over gemeenschap der heiligen.*

Met het voorgaande hoop ik ook op een nieuwe gedachtewisseling in de kerken over de gemeenschap der heiligen. Heeft het met onze cultuur te maken dat het in deze tijd een weinig gebruikt begrip is? Kerkleden zijn ook kinderen van hun tijd, in een cultuur met anonieme en geïndividualiseerde kenmerken. Het ontwikkelen van de gemeenschap der heiligen in praktische zin biedt een goede basis voor het uitbouwen van het priesterschap. Het helpt kerken vooruit in het vormgeven van 'gezamenlijk bestaan'. En bij alle interne moedeloosheid geeft zo'n praktische uitwerking van het kerkelijk broeder- en burgerschap veel mensen ook lucht en ruimte.

Jan Westert is directeur van het Menso Alting College en vice-voorzitter van de mr. Groen van Prinstererstichting

Noten

1. Minister-president dr. J.P. Balkenende in lezing 'Op eigen kracht', Bilderbergconferentie. 2005
2. Roel Kuiper en Cors Visser, *Over de schutting*, op weg naar nieuwe solidariteit, Amsterdam, 2005
3. Rien Rouw, *Nederlands Dagblad*, 27 november 2005
4. Jan Westert in *De nieuwe Overheid*, kort commentaar 4, Groen van Prinstererstichting, Amersfoort, 2002

Reacties: j.westert@planet.nl

Voor wie is de LPB er?

Onze plaatselijke correspondenten werken de komende maanden aan het LPB actieplan 'Voor elkaar!'. Ook in uw gemeente gaat onze correspondent op zoek naar broeders en zusters die we blij kunnen maken met onze producten.

Want door het gebruik van onze DVD's en CD's voelen mensen zich meer betrokken bij het kerkelijk leven. Kunnen zij door ziekte, leeftijd of door een druk bestaan veel kerkelijke activiteiten niet meer meemaken? Dan brengt de LPB dit kerkelijk leven gewoon bij de mensen thuis!

Wij weten dat veel mensen een drempel ervaren om onze producten aan te vragen. Daardoor missen ze zo veel! Helpt u ons deze mensen te bereiken? Weet u iemand in uw omgeving voor wie onze producten wat kunnen betekenen?

Geef dit dan door aan de plaatselijke correspondent van de LPB in uw gemeente of bel met het kantoor in Zwolle. Wij zorgen er dan voor dat er een kennismakingspakket wordt bezorgd.

Als we zo met een diaconale blik naar onze broeders en zusters omkijken, dan zijn we er **voor elkaar!**

Meer informatie?
Tel. 038-42 70 448 | www.luisterpost.nl

luisterpost/bralectrah

Voor elkaar!

Nederlandse Stichting "Verpleegkundigen voor Israël"

Ook uw steun is nodig!

De V.V.I. stelt zich ten doel:

Israël helpen met de verpleging
van alle bevolkingsgroepen,
ongeacht afkomst en overtuiging.

Verpleegkundige Hulp

discrimineert niet...

Giften graag op giro 3885840

t.n.v. Penn. VVI, Postbus 903,

3100 AX Schiedam

Inl.: Secretariaat tel 010-4137951

email: adm.vvi@tiscali.nl

Ook bemiddeling bij uitzending vrijwilligers

Geeft u óm Israël, geef dan vóór Israël